

Materiały prasowe promujące
wdrażanie
Programu Współpracy
Transgranicznej
Interreg V-A Polska-Słowacja

Interreg
Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Broszura zawiera teksty powstałe w 2019 r.
w efekcie realizacji projektu:
„Wspólnie wzbogacamy polsko-słowackie pogranicze”
współfinansowanego
z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Współpracy Transgranicznej
Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020

Fundusze UE podnoszą jakość życia na polsko-słowackim pograniczu

Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 jest programem współpracy transgranicznej. Efekty dla rozwoju pogranicza wynikające z zakończonych już projektów są dziś łatwo dostrzegalne. To m.in. odnowione zabytki, nowe ścieżki piesze i rowerowe, szlaki rekreacyjne, przebudowane lub zmodernizowane drogi.

Program odpowiada na kluczowe wyzwania i potrzeby polsko-słowackiego pogranicza. Wspiera projekty w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, rozwoju transportu oraz poprawy jakości edukacji.

Fundusze europejskie pomagają nam budować nowe drogi, wspólnie chronić środowisko naturalne, a także zachować wspólne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze. Umożliwiają rozwój współpracy pomiędzy szkołami i instytucjami publicznymi i pomagają nawiązywać dobre relacje pomiędzy społecznościami. Ze wsparcia programu mogą bowiem korzystać m.in.: organy administracji rządowej i samorządowej, ich związki i stowarzyszenia, szkoły i uczelnie, organizacje pozarządowe non-profit, kościoły i związki wyznaniowe.

12 milionów euro na edukację
Budżet programu to ponad 200 mln euro, w tym ponad 182 mln euro to dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Najwięcej pieniędzy, bo ponad 77 mln euro, przeznaczone jest na realizację projektów związanych z szeroko pojętym dziedzictwem kulturowym i naturalnym, przyrodniczym obszaru pogranicza. Kwota prawie 56 mln euro wspiera rozwój infrastruktury drogowej, usprawniającej komunikację między Polską a Słowacją oraz poprawiającej połączenia z Trans-europejską Siecią Transportową (TEN-T, od ang. Trans-European Transport Networks). Natomiast 12 mln euro to pula, która zasilą projekty z zakresu edukacji, czyli wspólne transgraniczne przedsięwzięcia dotyczące kształcenia zawodowego, mające na celu dostosowanie edukacji zawodowej do wymogów transgranicznego rynku pracy oraz do oczekiwań pracodawców działających na obszarze pojętym wsparciem programu.

Program realizowany jest na całym polsko-słowackim pograniczu. W województwie podkarpackim obszarami wsparcia są: podregiony krośnieński i przemyski oraz po-

Samorząd Województwa Podkarpackiego i Preszowski Kraj Samorządowy na Słowacji realizują szereg wspólnych projektów

Szlak Kultury Wołoskiej to odtwarzane obecnie ślady działalności pasterskiej Wołochów na pograniczu polsko-słowackim

Inauguracja budowy nowego odcinka drogi wojewódzkiej nr 992 odbyła się 25 września 2019 r. przy ul. Kwiatowej w Jasle

Polsko-słowacki zjazd szkoleniowy w ramach mikroprojektu „Przedsiębiorcze pogranicze” w ZSKU w Krośnie

wiat rzeszowski i miasto Rzeszów. Oprócz województwa podkarpackiego program realizowany jest w części województwa małopolskiego i śląskiego. Po stronie słowackiej obszar wsparcia obejmują:

Preszowski Kraj Samorządowy, Żyliński Kraj Samorządowy oraz powiat Spiska Nowa Wieś w Kraju Koszyckim.

Od 2014 roku w województwie podkarpackim dzięki Programowi Interreg V-A Polska-

Słowacja 2014-2020 udało się z sukcesem zrealizować wiele projektów.

Na Szlaku Kultury Wołoskiej

Jednym z wyróżniających się projektów w obszarze ochrony i rozwoju dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza jest „Szlak Kultury Wołoskiej”. Prowadzi on przez całe polskie Karpaty, rozpoczyna się w Beskidzie Śląskim w Ustroniu, a kończy w Ustrzykach Górnym w Bieszczadach. Łączy potencjał przyrodniczy regionu oraz dziedzictwo kulturowe Wołochów - dawnych mieszkańców tych ziem. Szlak promuje też zrównoważoną turystykę opartą na ekologicznych wzorcach, która jest narzędziem aktywnej ochrony naturalnych i kulturowych zasobów Karpat.

Do głównych działań realizowanych przez Województwo Podkarpackie w ramach projektu należały m.in.: organizacja „Redyku Karpackiego - na pasterskim szlaku”. Zorganizowano seminarium poświęcone zagadnieniom tradycji wołoskiej oraz redyku karpacki. Zapoczątkowane przez dawnych mieszkańców tych ziem, Wołochów i kontynuowane przez obecnych gospodarzy redyki, to uroczyste wyjścia pasterzy ze stadami owiec na wypas na górskich halach. Właśnie w ten dzień gospodarze, przy asyście licznie zgromadzonej widowni, przyprowadzają swoje owce i oddają we władanie bacy, który zajmuje się stadem aż do jesieni. Podczas Redyku Karpackiego zorganizowano też kiermasz, warsztaty fotograficzne i wokalnemuzyczne (tworzenie kapeli karpackiej). Kolejnym ważnym wydarzeniem była „Wołoska Koliba - Polkowe spotkania na pasterskim szlaku”. W ramach przedsięwzięcia odbyły się warsztaty muzyczne, zielarskie i irredzielnicze oraz kiermasz wyrobów pasterskich. Natomiast Festiwal Filmów Karpatach to okazja, by zobaczyć filmy fabularne, których akcja toczy się w Karpatach, oraz dokumenty prezentujące zarówno naturalne piękno tych rejonów, jak i mieszkańców tych ziem.

Partnerem wiodącym projektu było Stowarzyszenie Pro Carpathia, a jednym z partnerów Samorząd Województwa

Podkarpackiego. Przyznane dofinansowanie wyniosło 1 575 700 euro.

Polsko-słowacka inwestycja drogowa

Dzięki realizacji projektu „Poprawa połączeń komunikacyjnych powiatów jasielskiego, bardejowskiego i świdnickiego z korytarzami TEN-T” powstaną nowe odcinki tras, a część istniejących połączeń zostanie poddana gruntownej renowacji. Wnioskodawcą projektu jest Województwo Podkarpackie (Podkarpacki Zarząd Dróg Wojewódzkich), a słowackim partnerem Zarząd Dróg Preszowskiego Kraju Samorządowego. Po stronie polskiej obejmuje on budowę nowego odcinka drogi wojewódzkiej nr 992 o długości ponad 2 km w Jasle, od ul. Floriańskiej do ul. Wojska Polskiego. Powstaną też m.in. nowe zatoki autobusowe, skrzyżowania z drogami podporządkowanymi, ciąg pieszo-rowerowy, przejścia dla pieszych z przejazdami dla rowerów, kanalizacja deszczowa, oświetlenie uliczne. Budowa ma się zakończyć końcem listopada 2020 r. Natomiast po stronie słowackiej wyremontowane zostaną m.in. odcinki drogi Raslavice - Lopúchov - Stulany oraz Stulany - Kuková o łącznej długości 8 km.

Budowa nowego odcinka drogi wojewódzkiej nr 992 w Jasle rozpoczęła się symbolicznym wbiciem łopaty 25 września 2019 r. Całe zadanie, finansowane w ramach projektu „Poprawa połączeń komunikacyjnych powiatów: jasielskiego, bardejowskiego i świdnickiego z korytarzami TEN-T”, kosztować będzie ponad 33 mln zł.

Ze środków programu modernizowane będą również inne drogi na pograniczu polsko-słowackim. To w naturalny sposób przekłada się na komfort życia mieszkańców, na potrzeby turystów, a także na gospodarkę regionów.

Przedsiębiorcze pogranicze

Program Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 to również projekty i mikroprojekty wspierające wspólne przedsięwzięcia dotyczące kształcenia zawodowego, jak np. „Przedsiębiorcze pogranicze - polsko-słowacka inicjatywa edukacyjna”. Budżet

tego mikroprojektu to prawie 88 tys. euro. Partnerem wiodącym mikroprojektu był Zespół Szkół Kształcenia Ustawicznego w Krośnie, a po stronie słowackiej Hornošarišské osvetové stredisko (HOS) Bardejov. Celem tego mikroprojektu było podniesienie jakości i efektywności edukacji zawodowej na pograniczu polsko-słowackim poprzez realizację transgranicznej inicjatywy edukacyjnej bazującej na stworzeniu zaplecza organizacyjnego i merytorycznego oraz realizacji działań szkoleniowych nakierowanych na podniesienie kompetencji w zakresie samorozwoju, uwzględniających efektywne wykorzystanie zasobów pogranicza i wykorzystujących innowacyjne formy nauczania.

Dzięki mikroprojektowi 24 października 2017 roku w ZSKU w Krośnie otwarto Firmę Symulacyjną. Organizowano też zjazdy szkoleniowe i warsztaty, w których uczestniczyła młodzież szkolna z HOS Bardejov na Słowacji i ZSKU w Krośnie. W Firmie Symulacyjnej zapoznawano się ze specyfiką pracy na poszczególnych stanowiskach, uczestniczyła też w zajęciach z: grafiki komputerowej czy tworzenia stron www. Zakres tematyczny szkoleń nie tylko uwzględniał potencjał regionu, ale zakładał również zapoznanie osób z Polski z przepisami i zasadami prowadzenia działalności gospodarczej po stronie słowackiej odwrotnie. Dużym zainteresowaniem uczniów cieszyły się zajęcia dotyczące prowadzenia handlu internetowego i prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego.

Pograniczne atrakcyjne dla turystów

Fundusze Unii Europejskiej zmieniają pogranicze polsko-słowackie. Przybywa kilometrów nowych i wyremontowanych dróg, rozwija się sieć szlaków rowerowych, odzyskują swój dawny blask zabytki kultury, kwitnie współpraca polsko-słowacka w dziedzinie ochrony środowiska, edukacji i kultury. Podnosi się nie tylko jakość życia mieszkańców, ale też daje się też zaobserwować ożywienie ruchu turystycznego.

Więcej informacji na stronach www: <http://ewt.podkarpackie.pl> oraz <https://pl.plsk.eu>

Program Interreg V-A Polska - Słowacja 2014 - 2020

ROZWIJA PODKARPACIE

Program Interreg V-A Polska-Słowacja 2014 - 2020 jest instrumentem Unii Europejskiej wspierającym rozwój obszarów przygranicznych Polski i Słowacji. To wsparcie koncentruje się na kilku ważnych z punktu widzenia pogranicza dziedzinach: ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obu krajów, poprawie dostępności komunikacyjnej pogranicza oraz edukacji zawodowej i dostosowania do wymogów transgranicznego rynku pracy. Beneficjentami Programu są m.in. organy rządowe i samorządowe, instytucje systemu oświaty i szkoły wyższe, jednostki naukowe, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Budżet Programu zapewni dofinansowanie w wysokości 178 mln euro ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

SZANSE NA ROZWÓJ

Dzięki programowi Interreg Polska - Słowacja 2014 - 2020 dofinansowanie uzyskało wielu beneficjentów realizujących projekty na obszarze wsparcia, który na Podkarpaciu obejmuje następujące powiaty: bieszczadzki, leski, sanocki, brzozowski, krośnieński, Miasto Krosno, jasielski, rzeszowski, Miasto Rzeszów, przeworski, przemyski, Miasto Przemysł, jarosławski, lubaczowski. Istotą programu jest wdrażanie inicjatyw współpracy regionów polsko-słowackiego pogranicza poprzez realizację wspólnych projektów, dzięki którym ze wsparcia Unii Europejskiej skorzystało już wiele podmiotów, a w efekcie mieszkańców województwa podkarpackiego. Wśród tych projektów warto zwrócić uwagę na kilka, które przyczyniają się do rozwoju współpracy na pograniczu, obejmującej wspomniane powyżej dziedziny.

WĘDROWANIE BEZ PLECACA

Fot. Archiwum

Jedną z tych ciekawych inicjatyw była realizacja projektu Stowarzyszenia Euroregion Karpacki Polska: „Wędrowanie bez plecaka - wykorzystanie i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego pogranicza”. Projekt realizowano od marca 2017 r. do października 2018 r. za kwotę blisko 660 tys. euro. Efektem realizacji projektu jest produkt turystyczny „Wędrowanie bez plecaka”, zakładający kooperację wybranych obiektów noclegowych, połączonych w pilotażowy szlak w formie pętli biegnącej przez pogranicze. Produkt polega na wędrowaniu od pierwszego do ostatniego obiektu na trasie szlaku. Turyści wyruszając z pierwszego obiektu zostawiają w nim swoje bagaże i samochód. Właściciel obiektu przewozi bagaże i odstawia samochód do kolejnego obiektu. Dzięki temu turyści mogą w wygodny sposób poznawać atrakcje przyrodnicze i kulturowe. Ponadto w ramach projektu dokonano systematyzacji szlaków turystycznych, uruchomiono aplikację mobilną „Wędrowanie bez plecaka” wraz ze stroną WWW oraz przeprowadzono szereg działań promocyjnych.

ŚLADAMI UNESCO NA POGRANICZU POLSKO-SŁOWACKIM

„Szlakiem obiektów UNESCO na pograniczu polsko-słowackim” to kolejny projekt o wartości ponad 58 tys. euro ukazujący różnorodność architektoniczną i antropologiczną obszaru pogranicza, który realizowany był od maja 2017 r. do kwietnia 2018 r. przez Samorząd Województwa Podkarpackiego. W ramach podjętych podczas projektu działań, zaplanowano z partnerem słowackim oznaczenie specjalnymi tablicami z napisem „UNESCO” dróg dojazdowych do 15 obiektów. Ponadto stworzono wirtualny spacer po atrakcjach obiektów UNESCO na pograniczu polsko-słowackim (www.szlakunesco.podkarpackie.pl), wydano trójjęzyczny folder przekazany centrom informacji

Fot. Archiwum UMWP

turystycznej w kraju i za granicą, a także zorganizowano warsztaty tematyczne adresowane do mieszkańców pogranicza służące zdobywaniu nowych umiejętności. Spodziewanym efektem realizacji projektu ma być rozwój turystyki oraz wyeksponowanie unikatowych w skali świata obiektów budownictwa drewnianego, a także stworzenie sieci kontaktów między mieszkańcami i przedsiębiorcami pogranicza.

WSZECHŚWIAT NA DŁONI

Kolejny interesujący projekt to „Wszechświat na dłoni” zrealizowany przez Arboretum w Bolestraszczykach. Mieszkańcy pogranicza nie zawsze doceniają istniejące dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe, nie dostrzegając w nim wartościowych walorów, mogących być np. źródłem dochodu z turystyki. W przekonaniu wielu osób tereny chronione to balast spowalniający rozwój. Dlatego też projekt „Wszechświat na dłoni”, zrealizowany za kwotę 98 tys. euro, miał pokazać, że rozwój turystyki przyrodniczej poprzez tworzenie nowych atrakcji ma bezpośredni wpływ na zwiększenie ruchu turystycznego, a tym samym na poprawę warunków bytowych mieszkańców. W trakcie realizacji projektu w miejscowości Cisowa zbudowano taras obserwacyjno-widokowy wraz z zegarem słonecznym, natomiast w miejscowości Kolonica na Słowacji powstał taras do obserwacji nieba (M.A.R.S.). Ponadto, zorganizowano warsztaty astrofotograficzne dla mieszkańców pogranicza, które zapoznały ich m.in. z umiejętnością fotografowania i obserwacji nieba, a także konferencję „Wszechświat na dłoni” poświęconą obserwacjom i badaniu wszechświata w różnych jego skalach, w której udział wzięli m.in. przedstawiciele nauki i mediów,

Fot. Archiwum Arboretum w Bolestraszczykach

MODERNIZACJA DROGI SNINA - MEDZILABORCE - KROSNO

Projekt „Modernizacja drogowej infrastruktury komunikacyjnej Snina - Medzilaborce - Krosno”, realizowany przez powiat

krośnieński, o budżecie ponad 5 mln euro. Słowackim partnerem zadania był Zarząd Dróg Preszowskiego Kraju Samorządowego, a samo przedsięwzięcie zakładało po stronie polskiej modernizację ciągu komunikacyjnego Snina - Medzilaborce - Krosno na odcinku drogi powiatowej nr 1956R Zręcin - Wietrzno - Zboiska na odcinku o długości ponad 6 km. Inwestycję realizowano od października 2016 r. do maja 2018 r.

Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Krośnie

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE SZANSA POLSKO-SŁOWACKIEGO POGRANICZA

Partnerem wiodącym projektu jest Gmina Miasto Krosno. Jest on realizowany wspólnie ze Średnią Zawodową Szkołą Biznesu w Preszowie. To zadanie nastawione na podniesienie efektywności edukacji zawodowej w istotnych branżach dla rozwoju pogranicza polsko-słowackiego. Niezwykle ważne jest w tym zakresie wykorzystanie wiedzy i doświadczenia partnerów w sferze kształcenia zawodowego. Projekt, którego budżet wynosi ponad 200 tys. euro, obejmuje trzy komponenty. Po pierwsze, wizyty studyjne, podczas których przeprowadzane są m.in. warsztaty branżowe z zakresu marketingu, konsultacje nt. funkcjonowania firm symulacyjnych oraz dyskusje na temat programów nauczania dostosowanych do potrzeb transgranicznego rynku pracy. Drugi komponent to zagraniczne praktyki zawodowe, a trzeci - kursy zawodowe. Co ciekawe, w ramach projektu założono również doposażenie szkół w sprzęt niezbędny do funkcjonowania firm symulacyjnych i w nowoczesne pomoce dydaktyczne do kształcenia uczniów.

Fot. Archiwum

Podsumowując, program Interreg Polska - Słowacja 2014 - 2020 to przepływy dużych pieniędzy, konkretne rozwiązania, a w efekcie wydatki pozwalające rozwijać się transgranicznej gospodarce, turystyce i lokalnemu rynkowi pracy. Dzięki wartościowym inwestycjom zyskują mieszkańcy, firmy, w tym również region Podkarpacia. Nasze województwo nie miałoby takiej możliwości, gdyby nie odpowiednie środki z Unii Europejskiej. Warto o tym pamiętać, tym bardziej, że, pośrednio lub bezpośrednio, beneficjentem dobrych zmian jest każdy z nas.

Więcej informacji na stronach www.ewt.podkarpackie.pl oraz <https://pl.plsk.eu>

Nie tylko Bieszczady. Z wizytą na Podkarpaciu

Na Podkarpaciu trafiłam za sprawą projektu badań społecznych mających na celu odkrycie zawiłości relacji łączących mieszkańców z tamtejszą przyrodą, krajobrazem naturalnym oraz kulturowym regionu. Realizacja badań była okazją do odwiedzenia niezwykłych miejsc, rozmów z ludźmi – tymi żyjącymi zwykłym, codziennym życiem jak i pełniącymi ważne funkcje w swoich społecznościach. Wszystko to, w towarzystwie przepięknych krajobrazów pogórza, które tegoroczną jesień wyjątkowo łaskawie ubogaciła barwami złota i czerwieni, zalewając lasy, łąki i wzgórza promieniami ciepłego światła.

Na początku września zamieszkałam w Hwnikach, kilkanaście kilometrów od granicy z Ukrainą i zaledwie kilka kilometrów od wzgórza, na którym wznosi się słynne Sanktuarium w Kalwarii Pałacowskiej. Pamiętam jakie szczególne znaczenie miejsce to miało w opowieściach mojej rodziny, która niegdyś rok rocznie brała udział w pielgrzymkach na Kalwaryjskie Wzgórze idąc aż spod Przeworska... Trud wędrowki, mijane wioski w których pielgrzymi witani byli raz z życzliwością a raz z podejrzliwością i strachem. Takie były czasy. W mojej dziecięcej wówczas wyobraźni wędrowka ta, niczym schemat każdej dobrze opowiedzianej bajki, po licznych przygodach i trudach kończyła się osiągnięciem celu – celu w wymiarze fizycznym i w wymiarze duchowym. Lokalnie, Kalwaria Pałacowska pełniła nie mniej ważną rolę niż Sanktuarium w Częstochowie.

Dziś o. Krzysztof Hura, kustosz i gwardian Zakonu Franciszkańskiego z Kalwarii powiada o tradycji pielgrzymek sięgającej jeszcze czasów przedwojennych:

- Sanktuarium odgrywało przez ponad 300 lat bardzo ważną rolę w życiu wiernych, przede wszystkim także wśród wiernych, którzy pochodzili spod Lwowa, Stanisławowa, aż po Kamieniec Podolski, skąd pochodzi Matka Boża Kalwaryjska. Do II Wojny Światowej właśnie z stamtąd głównie pielgrzymowali pątnicy – Dziś, jak dodaje o. Krzysztof, formy pielgrzymowania się zmieniają. Pojawiają się pielgrzymi przybywający do Sanktuarium rowerami, motocyklami, coraz większą popularnością cieszą się przyjazdy grup zawodowych.

- Obecnie przychodzą pielgrzymi i przyjeżdżają pielgrzymi przede wszystkim z najbliższych diecezji, ale także i z całej Polski. Przede wszystkim w formie pielgrzymki autokarowej - Po roku 99-tych, zaczęły ponownie przyjeżdżać do Kalwarii także grupy pielgrzymów z wschodniej granicy. Za sprawą promocji jaką było objęcie obiektu projektem „Szlak Maryjny. Światło ze Wschodu” realizowanym wspólnie z partnerami ze Słowacji, do sanktuarium zaczęli przybywać także pielgrzymi i turyści od naszych południowych sąsiadów. To nie wszystko jednak, bo jak z dumą dodaje o. Krzysztof w najbliższym tygodniu sanktuarium odwiedzi grupa z Japonii oraz turyści z Chin.

- W tej chwili Sanktuarium obchodzi 340 rocznicę, odkąd Andrzej Maksymilian Fredro sprowadził tutaj do Kalwarii Pałacowskiej obraz Matki Boskiej Kalwaryjskiej zwanej Kamieniecką, albo Słuchającą, bowiem właśnie w 1672 roku, kiedy Turcy zdobyli Kamieniec Podolski, w tamtejszym klasztorze znajdował się obraz Matki Bożej, którą to wykupił z rąk Tureckich Andrzej Maksymilian Fredro i przyniósł tu, na Kalwarię – Pierwszy cud opieki Matki Bożej odnotowano w 1685 roku, kiedy to kościół ocalał z pożaru. Dalej, historia cudownego obrazu to historia ludzkich prób i modlitw. Niektóre łaski wyproszone u Maryi przed obrazem zostały zapisane w kronikach klasztoru (jest ich ponad 50), inne pozostają oficjalnie nie znane, budując przez wieki kult Cudownego Obrazu.

Niespodziewanie jednak, w sanktuarium pojawiła się postać, która dziś w szczególności zachęca pielgrzymów do odwiedzenia Kalwarii:

- O. Wenanty Katarzyniec po święceniach pracował jako wychowawca młodzieży franciszkańskiej, natomiast w tym czasie, w 1920 roku zachorował na gruźlicę i ta postępująca choroba sprawiła, że przełożeni skierowali go na leczenie tu, do Kalwarii Pałacowskiej, gdzie przebywał od sierpnia 1920 roku do końca marca, do 31 marca 1921, do dnia swojej śmierci. Był przyjacielem św. Maksymiliana Kolbe, kiedy po studiach w Rzymie św. Maksymilian przyjechał do Polski zaczął propagować „Rycerza Niepokalanej” i tą myślą dzielił się właśnie z Wenantym Katarzyncem. Wenanty Powiedział, że wiele mu nie będzie mógł pomóc za życia, ale po śmierci będzie mu nieustannie pomagał w tym dziele apostołskim, poprzez właśnie pismo drukowane.

Obecnie trwają starania o beatyfikację o. Wenantego. Jak mówił o nim św. Maksymilian: „Wenanty nie siłił się na rzeczy nadzwyczajne, ale zwyczajne wykonywał nadzwyczajnie”. A o co dziś pielgrzymi proszą o. Wenantego?

- Przede wszystkim o różnego rodzaju łaski zdrowia, zgody w rodzinie, ale są też prośby takie bardziej przyziemne, finansowe, wyratowanie z długów i konkretne rzeczy materialne. Prośby te jak świadczą świadectwa spełnia on prawie natychmiastowo.

Być może także za sprawą opieki o. Wenantego Kalwaria Pałacowska objęta została projektem „Światło ze Wschodu”, dzięki któremu zrewitalizowany został teren przed sanktuarium. Plac został pokryty elegancką kostką brukową, zamontowano oświetlenie oraz sieć wifi.

Zmienia się też otoczenie klasztoru. Na pielgrzymów – niegdyś zdanych na gościnność lokalnych mieszkańców i miejsca noclegowe często na strychach i w stodółach – czeka dziś Dom Pielgrzyma. Ze względu na rosnące zapotrzebowanie ma on zostać rozbudowany powiększając swoją powierzchnię o dodatkowe pokoje i sale konferencyjne tworzone w obecnie remontowanych zabudowaniach przyklasztornych.

Dalsza podróż po regionie, wyjątkowo omija Bieszczady i prowadzi w mniej turystycznie kojarzone rejony – w pasmo Beskidu Niskiego. Jadąc o zmierzchu drogą w kierunku Krępanej widzimy, ile zmienia się na Podkarpaciu – niegdyś dziurawa i poznaczona koleinami – dziś wyremontowana nawierzchnia błyska nowym asfaltem. Właściciel pobliskiego gospodarstwa agroturystycznego „Zakucie” w Daliowej, Dariusz Wilczek śmieje się, że jest „aż za dobrze”. Teraz kierowcy śmiało naciskają pedał gazu na krętej drodze. Widocznie zwiększył się też ruch. Z udogodnienia korzystają zarówno okoliczni mieszkańcy jak i przyjeżdżający

turyści. Żona pana Dariusza, pani Olimpia docenia, że skróciła jej się codzienna droga do pracy, a ich klienci mają nie tylko dogodniejszy dojazd, ale i wreszcie w pełni mogą wykorzystać potencjał regionu planując swój wypoczynek.

- Co ważne, w naszej ofercie zawsze był wyszczególniony Magurski Park Narodowy. Nie zawsze goście nie chcieli się tam zapędzać, bo trochę ich ta droga powstrzymywała, bo jednak dbają o te swoje samochody. Zawsze jednak na stronę wschodnią a teraz spokojnie na stronie zachodnią – do Magurskiego jeżdżą, zwiedzają oglądają i jest to wygodne!

W 10 minut można dotrzeć do Dukli, a tam poza zabytkowym kościołem pod wezwaniem Marii Magdaleny będącym prawdziwą perełką stylu rokoka z XVIII wieku, klasztorom i sanktuarium oo. Bernardynów, Pastelnią św. Jana z Dukli, zespołem pałacowym – czeka zgoła zupełnie inna atrakcja: cotygodniowy targ.

- Dukielskie targi mają już swoją tradycję w naszej ofercie. Proponujemy naszym gościom stałym, tym którzy już od lat przyjeżdżają i czasem chcą sobie coś innego wymyślić niż tylko zwiedzanie zabytków czy góry. Proponujemy im wyprawę na targ w Dukli. Targ w Dukli jest bardzo specyficznym miejscem, ponieważ można tam kupić wiele ciekawych rzeczy. Na przykład: prosiaki (śmiech), kury, jakieś zwierzęta domowe... Oczywiście w wyznaczonym miejscu, ale także jakieś antyki, używane rzeczy ciekawe które zakrawają na antyki, oczywiście owoce, warzywa... Jest to ciekawe miejsce, ciekawi ludzie. Czasami jakaś muzyka na żywo się tam pojawia, dlatego goście chętnie tam jeżdżą. W sobotę, wcześniej rano, przed śniadaniem. A teraz, jak ta droga się pojawiła... No to wsiadamy w samochód i 10 minut później jesteśmy w Dukli!

Inne okoliczne atrakcje to na przykład: przełom rzeki Jasiołki, gdzie pozostałona dwukilometrowa trasa poprowadzi nas malowniczą ścieżką wśród pozostałości dawnej Puszczy Karpackiej, ukazując zróżnicowanie drzewostanu (m.in... dorodne buki, jodły, jawory, wiąz górskie) oraz wielość form geomorfologicznych przełomu rzeki. Na turystów lubujących się odkrywaniu miejsc w nieoczywisty sposób niezwykłych czekają natomiast Jaśliśka – wieś, w której świat z „Opowieści galicyjskich” Andrzeja Stasiuka odkryto na potrzeby filmowej adaptacji. To tu powstało „Wino truskawkowe” reżyserowane przez Dariusza Jabłońskiego. W realizacji licznie wzięli udział mieszkańcy Jaśliśki, niespodziewanie świat fikcyjny, wyobrażony okazał się bardziej żywy niż przypuszczano. Lokalizację „same się wynajdowały” w okolicy a mieszkańcy nie musieli grać – pokazali samych siebie i zrobili to wyśmienicie!

Zaledwie 40 minut drogi dalej, nie daleko Jasła, w Trzcinicy znajduje się obiekt o olbrzymim znaczeniu historycznym, nie bezpodstawnie okrzyknięty Karpacką Troją. Dzisiejszy Skansen Archeologiczny powstał na bazie wykopalisk. Zapoczątkowane w latach 50-tych ubiegłego wieku trwają do dziś. Na terenie wykopalisk znaleziono blisko dwa tysiące eksponatów, w tym wiele unikatowych w skali Polski i świata. Naczynia, ceramika, wyroby z krzemienia, kości i rogu, a także z brązu i żelaza to nie wszystko. Najbardziej spektakularnym odkryciem, które rozślało Trzcinicę okazał się skarb ze srebra, w skład którego wchodziło – okucie pochwy miecza – arcydzieło rzemiosła wczesnośredniowiecznego.

Jan Garncarski, dyrektor muzeum podkarpackiego w Krośnie opowiada o obiekcie: *- Okazało się, że mamy tu do czynienia z jednymi z najsilniej ufortyfikowanych umocnień i najstarszymi obronnymi osiedlami z epoki brązu datowanymi na 2100 – 1650 - 1350 lat przed Chrystusem. Później, na bazie widocznych jeszcze wałów Słowianie zbudowali tutaj potężny gród obronny, również jeden z najstarszych grodów w Polsce, świetnie zachowany, który został zbudowany u schyłku VIII wieku. Obejmował on ponad 3,5 ha powierzchni, opasanych wałami około 1200 metrów bieżących... Była to wielka konstrukcja inżynieryjna naszych przodków i naprawdę wielkie dzieło konstrukcyjne!*

A jak narodziła się idea połączenia wciąż otwartego terenu wykopalisk i formy edukacyjnej, przeznaczonej dla zwiedzających jaką jest skansen?

- Wraz z prowadzonymi badaniami archeologicznymi rozchodziła się wieść o dokonanych tu odkryciach w mediach, w prasie, telewizji, potem w Internecie i w związku z tym docierały tutaj coraz liczniej wycieczki oraz turyści na motocyklach, turyści na quadach a nawet konnica! – Tak właśnie, aby ochronić stanowisko wykopalisk oraz jednocześnie umożliwić ludziom poznanie odkryć archeologicznych rozwiązaniem okazało się stworzenie tutaj Skansenu Archeologicznego. Dzięki finansowaniu z Norweskiego Mechanizmu Finansowego i ze Środków Europejskich, Transgranicznych stało się to możliwe. Obecnie na terenie Skansenu znajduje się muzeum prezentujące ważniejsze odkrycia, rekonstrukcja dawnych fortyfikacji oraz budynków mieszkalnych.

- Dla dzieci mamy warsztaty, lekcje muzealne, pokazujemy, jak żyła ludność w pradziejach, czym się zajmowała, pokazujemy rzemiosło, pokazujemy hodowle... Mamy sektor hodowlany, uprawiamy też rośliny przedziejowe takie jak uprawiała żyjąca tu ludność, a więc całe spektrum życia tej ludności można zobaczyć, doświadczyć i na tyle na ile jest to możliwe przyswoić – mówi dyrektor.

W skansenie realizowanych jest także wiele imprez plenerowych.

- Do najważniejszych należą Karpacki Festiwal Archeologiczny „Dwa Oblicza, oraz „Od Troi po Bałtyk”, gdzie przybywa bardzo wielu odwórców, rzemieślników i wojów, którzy pokazują całe spektrum życia epoki brązu i wczesnego średniowiecza, albo właśnie kultury, które współegzystowały w przestrzeni pomiędzy Troją a Bałtykiem – Skansen stał się także obiektem dumy okolicznych mieszkańców oraz zapoczątkował ożywienie ruchu turystycznego w okolicy.

Wizyta w Trzcinicy, malownicze okolice Daliowej i Jaśliśki, ciche dróżki wiodące na Kalwaryjskie Wzgórze do Sanktuarium Męki Pańskiej w Kalwarii Pałacowskiej pokazują, że skarby Podkarpacia nie kończą się w Bieszczadach. Rejon ma wiele ciekawych miejsc do zaferowania zarówno pod względem przyrodniczym jak i kulturowym. Choć tym razem byłam tam niejako „służbowo” pracując przy projekcie, chętnie powrócę tam prywatnie, aby lepiej poznać te mniej popularne a tak bardzo godne odwiedzenia miejsca.

Pełna treść wpisu blogowego (wraz z przypisami, odnośnikami, fotografiami i innymi ilustracjami) znajduje się pod adresem:

<https://ethnoadventure.blog/2019/10/30/nie-tylko-bieszczady-z-wizyta-na-podkarpaciu/>

Dziedzictwo, komunikacja, edukacja - projekty na pograniczu polsko-słowackim

Program Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 pozwala na realizację rozmaitych inicjatyw na pograniczu polsko-słowackim. Zasadą jest, by realizator po polskiej stronie miał partnera ze Słowacji. Jak się okazuje problemy do rozwiązania po obydwu stronach granicy są podobne. A dofinansowane projekty dotyczą dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego pogranicza (co jest najbardziej oczywiste), ale też edukacji czy komunikacji.

Na wielu zrealizowanych w ostatnich latach inwestycjach widzimy czerwono-niebieski logotyp programu Interreg V-A Polska-Słowacja, finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Oznacza to, że projekt ma charakter transgraniczny, a podobne działania prowadzone były w Polsce i na Słowacji.

Beneficjentami są samorządy (oraz podległe im instytucje edukacji i kultury) czy organizacje społeczne. A dokładnie, beneficjentami są mieszkańcy obydwu stron polskiej i słowackiej granicy. Projekty mają pomóc im poznać się wzajemnie, chronić swoje zabytki, pamiątki historyczne, przyrodę, propagować kulturę i tradycję, atrakcje turystyczne i przyrodnicze. Ale także rozwiązywać problemy komunikacyjne czy rozwijać edukację.

Prezentujemy poniżej kilka ciekawych projektów, realizowanych lub zapowiadanych w różnych częściach województwa podkarpackiego.

Eskapady bawią i uczą

W Jarosławiu Urząd Miasta, wspólnie ze słowackim Svidnikiem sfinalizował projekt „Eskapady na Książęcym Szlaku”. Chodziło w nim o utworzenie kolejnych atrakcji turystycznych na istniejącym transgranicznym Turystycznym Szlaku Rodowych Gniazd Lubomirskich. Szlak obejmuje kilka miejscowości, w których są pałace wybudowane przez bogaty niegdyś ród. A książęce włości rozciągały się na terenie obecnego Podkarpacia oraz obecnej Słowacji.

Tą nową atrakcją u polskiego partnera projektu jest zrewitalizowany, zabytkowy Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino w Jarosławiu. Na rewitalizację miasto pozyskało ponad 4 mln zł dofinansowania (85% wartości inwestycji). Słowacki partner Svidnik uzyskał ponad 2 mln zł dofinansowania także na rewitalizację parku miejskiego.

W ramach jarosławskiej rewitalizacji odnowione zostały alejki, ustawiono kamery monitoringu, nowe lampy parkowe, zbudowano dwie nowe fontanny oraz wyremontowano istniejącą, ustawione zostały ławki, tablice, leżaki, donice, kosze na odpady itp. Posadzonych zostało - ponad 70 tysięcy sztuk roślin, m.in. drzewa i krzewy liściaste, rośliny - tawuła japońska, powojnik, bluszcze, róże, hortensja pnąca i bukietowa. naturalny plac zabaw o pow. 5 arów. Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino w Jarosławiu został założony na początku XX wieku. Był miejscem słynnej wystawy przemysłowej i rolniczej, zorganizowanej wedłu pomysłu Stanisława Gurguła.

Oficjalne otwarcie odnowionego parku było okazją do zorganizowania pikniku rodzinnego, który integrował mieszkańców.

Zakres prac obejmował nie tylko uporządkowanie przestrzeni publicznej, ale również nadanie jej nowej funkcji dydaktycznej, wykorzystującej zasoby przyrodnicze oraz nowo zaprojektowane elementy tj. altana i donice edukacyjne, domki dla pszczół i przykładowy ul, rabaty roślinne, tablice edukacyjne.

Odnowione w dwóch miastach parki stają się teraz miejscem zawartych w tytule projektu eskapad rodzin z dziećmi, grup szkolnych czy turystów. Zaprojektowany w Jarosławiu eksperymentalny naturalny plac zabaw będzie nie tylko bawił, ale uczył kontaktu z naturą i jej poszanowania. Wartość całkowita projektu „Eskapady na książęcym szlaku” to 1,6 mln euro. Wydatki miasta Jarosław: ponad 1 mln euro, wydatki miasta Svidnik: 530 tys. euro.

Rozszerzona rzeczywistość edukuje na podkarpackim Rزتoczcu

Powiat lubaczowski to miejsce o wielkim potencjale turystycznym, wciąż jednak niewykorzystanym. Od paru lat samorządy podkarpackiej części Rزتocza (Ziemia Lubaczowska) postanowiły przyciągać turystów questami, rodzajem gier terenowych. Projekt, a dokładniej mikroprojekt „Geocoin nową jakością w turystyce polsko-słowackiego pogranicza”, jest w tym wypadku innowacją i uatrakcyjnieniem już opracowanych tras, a także zakłada powstanie nowych tras i e-produktów turystycznych dla turystów, jak dla i mieszkańców.

Liderem projektu jest Związek Międzygminny „Ziemia Lubaczowska” (do którego należy kilka samorządów z powiatu) a partnerzy to gmina Wojaszówka (powiat krośnieński) i obec Holčikowce (Kraj Preszowski). Wartość to 113 tys. euro, w tym dofinansowanie 96 tys. euro.

W projekcie chodziło np. o adaptację ośmiu istniejących questów i nadania im nowej atrakcyjniejszej formy dla współczesnego turysty (geocoin „Skarby ziemi lubaczowskiej”). Gra łączy elementy harcerskich podchodów, gier terenowych i nowych technologii a zwieńczeniem każdej zabawy jest odnalezienie skarbu w postaci monet. Dzięki takim rozwiązaniom uczestnicy gry z jednej strony poznają najciekawsze miejsca, historię, bogactwo kulturowe czy przyrodnicze regionu z drugiej zaś angażują się i wciągają w grę. W grach rozmieszczone i wyeksponowane będą najciekawsze miejsca, wydarzenia i zdarzenia. Innowacją jest zastosowanie technologii rozszerzonej rzeczywistości AR, która polega na nałożeniu obrazu komputerowego na obraz w rzeczywistości. Aplikacja powstała w dwóch wersjach językowych – polskiej i słowackiej.

Fabula wykorzystuje zabytkowe i historyczne miejsca (pałace i zamki, kamienie, kościoły, ruiny, miejsca bitew i potyczek itp.) a trasa przebiega przez ciekawe przyrodniczo obszary. Kody są możliwe do odczytania w powiększonej czcionce i będą opatrzone komunikatem dźwiękowym dla osób niedowidzących. Na terenie każdego z krajów (Polska, Słowacja) umiejscowione zostały pod cztery zadania; po wypełnieniu każdego z zadań (to jest po odnalezieniu wszystkich czterech kodów w jednej grze), gracz zdobywa jedną wirtualną monetę. Innym zadaniem w ramach projektu było opracowanie gry LARP i geocoin „Skarb Sobieskiego”. To wykorzystanie dziedzictwa Jana III Sobieskiego w Polsce i na Słowacji. W rozbudowanej grze gracze będą mieli za zadanie odnaleźć skarb króla i słynnego wodza. Skarbem jest skrzynia z zawartością 50 monet. Prowadzi do niego szereg wskazówek, łamigłówek, anagramów i szyfrogramów. Dla większej atrakcyjności gry przygotowano zostanie scenariusz oparty na Szyfrogramie Tylmana z Gamera tj. nadwornego architekta Jana III Sobieskiego.

Dziedzictwo, komunikacja, edukacja - projekty na pograniczu polsko-słowackim (c. d.)

W gminie Wojaszówka opracowane zostały geocoin i gra planszowa „Karpacka Gildia”, zaś słowackie Holčikovce wprowadziły geocoin „Tajemnice Karpat”. W ramach projektu odbył się także I transgraniczny festiwal gier terenowych i nowych technologii w turystyce.

„Józefinka” czyli ślady Austro-Węgier

Projekt „Rzeszów i Stropkov - współpraca na rzecz kultury pogranicza” już się zakończył. Chodziło w nim o stworzenie transgranicznego szlaku tematycznego pn. „Śladami Austro-Węgier”, biegnącego po historycznym trakcie komunikacyjnym nazywanym potocznie Józefinką. Rozpoczął się on w Stropkowie i biegł po stronie słowackiej przez miejscowości Buková hôrka i wioski: Gribov, Kožuchove, Mirofa, Bodrudžal, Krajná Poľaná i Nižný Komárnik, a następnie po stronie polskiej przez Barwinek, Duklę, Korczynę, Strzyżów do Rzeszowa. Jak widać, dziś przez te miejscowości lub w ich pobliżu przebiegają: droga krajowa nr 19 (w Polsce) i nr 21 (na Słowacji), które tworzą europejską drogę E371. Po drodze nie brakuje obiektów architektonicznych będących śladem monarchii Austro-Węgierskiej. Szczególnie wiąże się to ze stacjonowaniem na tych ziemiach CK armii, a także kolei żelaznej i nie tylko. Zabytkowe budynki: garnizony, magazyny, kamienice, budynki użyteczności publicznej, są unikatowym dziedzictwem kulturowym, świadczą też o świetności dynastii Habsburgów, a konkretnie ostatniego okresu istnienia wielonarodowego państwa. Szlaku liczy 144 kilometry (99 km po stronie polskiej, 45 km po stronie słowackiej).

Współczesna turystyka nie obywat się bez aplikacji mobilnych, nie inaczej było i tutaj. Aplikacja „Rzeszów i Stropkov dawniej i dziś” prezentuje zmiany, jakie na przestrzeni lat zaszły na terenie miast partnerskich w kontekście dziedzictwa austro-węgierskiego. Kolejnym działaniem była gra mobilna „Na tropie historii”, w której gracz wcielił się w detektywa rozwiązującego zagadki związane z historią miast i obiektów na szlaku turystycznym „Śladami Austro-Węgier”.

Zainteresowaniem cieszył się też czwarty aspekt (określany jako działania miękkie), mianowicie organizacja cyklu sześciu prelekcji historycznych w różnych miastach, warsztaty artystyczne o tematyce militarnej, rajd „Na tropie historii” (podczas którego była wykorzystywana gra mobilna), wystaw (np. wystawa fotografii, kart pocztowych i numizmatów pt. „Życie codzienne w dobie Monarchii Austro-Węgierskiej”) czy wystawa militariów oraz dwudniowy festiwal historyczny „Śladami Austro-Węgier”. Warto dodać, że szlak można przebyć samochodem czy autokarem, pieszo, rowerem, a niektóre jego części także na nartach biegowych.

Projekt „Rzeszów i Stropkov - współpraca na rzecz kultury pogranicza”, partner wiodący: Miasto Rzeszów, partner projektu: Miasto Stropkov, przyznane dofinansowanie: 200 tys. euro, okres realizacji: 01.05.2017-30.10.2018.

Rozbudowa szkolnych warsztatów

Polsko-słowacki projekt edukacyjny obejmuje Zespół Szkół w Iwoniczu i Spojoną Szkołę w Sabinovie. Placówki te wspólnie realizują projekt pn. „Poprawa jakości kształcenia zawodowego na obszarze transgranicznym”. Projekt w założeniu ma połączyć młodzież z dwóch stron granicy. Będą między innymi: kursy zawodowe, szkolenia, wyjazdy edukacyjne dla uczniów i nauczycieli. Projekt rozpoczęła konferencja zorganizowana 26 września br. z udziałem uczniów i nauczycieli partnerskich szkół, przedstawicieli powiatu krośnieńskiego, Państwowej Szkoły Zawodowej w Krośnie, Kuratorium Oświaty, Powiatowego Urzędu Pracy w Krośnie, dyrektorów szkół prowadzonych przez powiat krośnieński oraz pracodawców.

Celem projektu będzie poprawa jakości edukacji specjalistycznej i zawodowej. Oprócz szkoleń, warsztatów i wyjazdów edukacyjnych dla młodzieży oraz nauczycieli z Polski i Słowacji, będą też działania inwestycyjne. Wybudowana i wyposażona zostanie stacja diagnostyczna samochodów w Zespole Szkół w Iwoniczu, w istniejącym budynku warsztatu szkolnego. Z kolei słowacka szkoła planuje stworzyć nowoczesne zaplecze kuchenne do kształcenia w kierunkach gastronomicznych.

Dzięki temu uczniowie, którzy będą uczestniczyć w projekcie, wyjdą na rynek pracy w pełni przygotowani do podjęcia zatrudnienia. Zyskają na tym nie tylko młodzi ludzie, ale i przedsiębiorcy oczekujący od szkolnictwa przygotowanych pracowników.

Wartość całkowita projektu wynosi 1 milion euro, w tym dofinansowanie dla partnera z Polski wynosi 502 tys. euro, dla partnera ze Słowacji 380 tys. euro. Projekt będzie realizowany przez dwa lata, do sierpnia 2021 roku.

Przyjazny dworzec w Krośnie

Krosno, razem z miasteczkiem Medzilaborce przygotowują do realizacji projekt „Modernizacja infrastruktury służącej transportowi multimodalnemu w Krośnie i Medzilaborcach”. Dofinansowanie to 618 tys. euro. Realizacja rozpocznie się w 2020 roku i potrwa 15 miesięcy. Władze Krosna chcą zmodernizować dworzec autobusowy. Konkretnie chodzi o nowe wiaty przystankowe, przebudowę chodników i dostosowanie ich dla osób niepełnosprawnych poprzez m.in. obniżone krawężniki oraz użycie żółtą, tłoczonej kostki.

Zostaną też zamontowane trójjęzyczne (PL-SK-ENG) elektroniczne rozkłady jazdy, oświetlenie i zamontowanie monitoringu, ławki, donice oraz kosze. Natomiast z myślą o osobach niedowidzących i niedosłyszących zakupione zostaną systemy wizualnej i głosowej informacji pasażerskiej. Na dworcu zamontowana zostanie tablica interaktywna prezentująca najważniejsze informacje turystyczne z pogranicza polsko-słowackiego po polsku, słowacku i angielsku. Rozkłady jazdy także będą w trzech językach.

Z kolei w Medzilaborcach (gdzie mieści się muzeum Andy’ego Warhola), także pojawią się trójjęzyczne (PL-SK-ENG) elektroniczne tablice z rozkładem jazdy czy wiaty przystankowe w sąsiedztwie głównych atrakcji turystycznych miasta. Ale przede wszystkim miasto zakupi kolejkę turystyczną, która w sezonie letnim będzie kursować pomiędzy dwoma dworcami kolejowymi. Trasa kolejki zostanie tak przygotowana, aby zaprezentować wszystkie najważniejsze atrakcje turystyczne miasta m.in. galerię prac Warhola.

***

Zaprezentowane projekty dotyczą różnych dziedzin życia. Wszystkie wspomagają rozwój lokalny, służą rozwojowi gospodarczemu, zapewniają większy komfort życia mieszkańcom, jak i przyjezdnym. A także – co bardzo ważne – służą wzajemnemu poznaniu się ludzi mieszkających po obydwu stronach polsko-słowackiej granicy. W tym wypadku granica nie dzieli, ale łączy.

Pełny materiał (wraz z fotografiami i innymi ilustracjami) znajduje się pod adresem:

<http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/34483/dziedzictwo-komunikacja-edukacja-projekty-na-pograniczu-polsko-slowackim>

Pogranicze polsko-słowackie warte zobaczenia

Pogranicze polsko-słowackie obfituje nie tylko w malownicze krajobrazy, ale jest też bardzo bogate w zabytki, z których wiele wpisanych zostało na listę UNESCO. Nawet podczas jedno lub dwudniowej wycieczki mieszkańcy Bieszczad lub turyści mogą zwiedzić wiele obiektów oraz zapoznać się z kulturą naszego sąsiada.

W dniach 15-17 listopada w ramach projektu „Wspólnie wzbogacamy polsko-słowackie pogranicze” został zorganizowany study-press dla podkarpackich dziennikarzy na pogranicze polsko-słowackie. Jego głównym założeniem była promocja oraz prezentacja efektów projektów realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A PL-SK 2014 – 2020.

Wyjazd zaczęliśmy od Bardejowa, którego starówka z ponad 40 kamienicami i Bazyliką św. Idziego, kilkanaście lat temu została wpisana na listę światowego dziedzictwa UNESCO. W Domu Polsko-Słowackim zapoznaliśmy się z projektem „Wędrowanie bez plecaka”, którego głównym partnerem jest Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska. Stowarzyszenie planuje nawiązać współpracę z pensjonatami lub hotelami łączącymi w przygranicznej pętli (sami też oferują noclegi), hotelarze mieliby przewozić do kolejnych obiektów bagaże turystów, a ci, wsiadając m.in. na rowery, mogliby bez obciążenia, spokojnie zwiedzać okolice.

Jadąc dalej szlakiem obiektów UNESCO, można zwiedzić dawną stolicę Spiszu - Lewoczę, z kościołem św. Jakuba, w którym znajduje się osiemnaście gotyckich i renesansowych ołtarzy, w tym ołtarz św. Jakuba Apostoła, który jest największym ołtarzem gotyckim na świecie. Kolejnym punktem wycieczki była Mariańska Hora w Lewoczy - najważniejsze miejsce pielgrzymkowe Słowacji ze szlakiem w Mariańskiej Górze. W 1995 r. w sanktuarium gościł św. Jan Paweł II, a na rozległych błoniach odprawił mszę św., w której uczestniczyło 650 tys. pielgrzymów.

Ważnym punktem wycieczki po

fot. P. Bajda

pograniczu była Spiska Kapituła - siedziba biskupów, która ze względu na swoją unikatową architekturę nazywana jest Małym Watykanem. Ze Spiskiej Kapituły bardzo blisko jest do jednego z najpiękniejszych zabytków Słowacji - ruin zamku w Spiskim Hradzie. Zamek z przelomu XI i XII wieku jest zaliczany do największych tego typu w środkowej Europie i również jest wpisany na listę UNESCO.

Kolejnym punktem wycieczki była Lutina, gdzie znajduje się bazylika i sanktuarium Najświętszej Marii Panny oraz mini skansen, w którym można zobaczyć świątynię pogranicza w miniaturze – podobna ekspozycja tylko z polskimi świątyniami znajduje się w Ośrodku Caritas w Myczkowcach. Tam zaczyna się też „Szlak Maryjny (Światło ze Wschodu)”, współfinansowany przez Województwo Podkarpackie.

Po polskiej stronie granicy, w trakcie zwiedzania „Szlaku Kultury Wołoskiej”, który rozpoczyna się w Beskidzie Śląskim a kończy w

Ustrzykach Górnych, zorganizowano seminarium o tradycjach kultury wołoskiej. W malowniczej agroturystyce „Chata nad Wisłokiem” w Wisłoku Wielkim, która mieści się w chryzofemkowskiej, zaprezentowano działania lokalnej spółdzielni socjalnej. Stworzyli ją Monika i Piotr Sztukowscy wraz z mieszkańcami Wisłoka. Ekologiczne podejście do życia na wsi, w ramach którego mieści się m.in. wyrób swojej żywności, pozwoliło ożywić cały teren wsi i jej okolicę.

Przedostatnim punktem objazdu była miejscowość Preľuki, gdzie znajduje się umowna granica pomiędzy Karpatami Wschodnimi a Karpatami Zachodnimi. Dzięki mikroprojektowi, realizowanemu przez Urząd Marszałkowski „W sercu Karpat, granica, która łączy”, postawiono tam tablice informacyjne, na których zostały zamontowane drzwiczki, w których można zrobić pamiątkowe zdjęcia.

Więcej informacji oraz galeria na www.bieszczadzka24.pl

paba

Fundusze europejskie wzbogacają polsko-słowackie pogranicze

PODKARPACIE. Dzięki wsparciu z programu Interreg V-A PL-SK 2014 – 2020 zrealizowano szereg projektów kulturalnych i rekreacyjnych m.in. w Bardejowie, Lutynie czy Daliowej.

Zorganizowany w połowie listopada studyjny objazd dziennikarzy po pograniczu polsko-słowackim był doskonałą okazją do przyglądnięcia się efektom unijnego wsparcia w ramach współpracy transgranicznej. Zaprezentowano m.in. projekty: „Wędrowanie bez plecaka” oraz „Szlakiem Kultury Wołoskiej”. Przedstawiciele mediów zwiedzili atrakcyjne miejsca takie jak Dom Polsko-Słowacki w Bardejowie czy Chatę nad Wisłokiem w Wisłoku Wielkim.

Interreg V-A PL-SK 2014 – 2020 to program ukierunkowany na rozwój obszarów przygranicznych Polski i Słowacji. Wsparcie koncentruje się na m.in. ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obu krajów oraz poprawie dostępności komunikacyjnej. O efektywności inicjatywy niedawno przekonali się polscy i słowaccy dziennikarze uczestniczący w objeździe studyjnym (15 – 17 listopada), w trakcie którego zaprezentowano zrealizowane projekty.

Podczas pierwszego dnia wyjazdu, odwiedziono Bardejów, gdzie partner słowacki omówił projekt „Wędrowanie bez plecaka”. Jego idea polegała na ułatwieniu podróżowania turystom, którzy wyruszając z miejsca hotelowego zostawiali w nim bagaże, a właściciel obiektu przewoził je do kolejnego obiektu. W tym czasie piesi mogli w wygodny sposób podróżować i poznawać atrakcje pogranicza. W Bardejowie udało się zwiedzić Centrum Kultury (domu polsko-słowackiego), zabytkową starówkę wpisaną na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz Kościół św. Idziego. Kolejnym punktem był przyjazd do miejscowości Lutina, odwiedzenie bazyliki i sanktuarium Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, a także miniskansenu drewnianych świątyń pogranicza.

Spiski Zamek

Drugiego dnia dziennikarze mieli okazję zwiedzić słowacką Lewocze, dawną stolicę Spiszu. Olbrzymie wrażenie zrobił gotycki Kościół św. Jakuba, a także następny punkt wyprawy czyli Mariańska Hora, jedno z najważniejszych miejsc pielgrzymkowych Słowacji. Uwagę przyciągała specjalna alejka (drogi krzyżowej) wykonana w ramach projektu „Szlak Maryjny (Światło ze Wschodu)”. Po południu udało się dotrzeć do wpisanego na listę UNESCO Zamku na terenie Żehry oraz na malowniczą starówkę Preszowa. Po stronie polskiego pogranicza, ciekawą miejscowością był Bodružal i zwiedzenie tamtejszej drewnianej cerkwi św. Mikołaja.

Ostatniego dnia dziennikarze dotarli do Chaty nad Wisłokiem, gdzie zaprezentowano ofertę turystyczną związaną z projektem „Szlak Kultury Wołoskiej”. Gospodarze chaty omówili m.in. historię powstania wyjątkowego obiektu noclegowego osadzone w duchu przyrody. Zainteresowanie wzbudziły także Prełuki i okoliczny most na Osławie, gdzie znajdowała się tablica z okiennicą tworzącą symboliczną granicę między Karpatami Wschodnimi i Zachodnimi.

Kamil Lech

Pełny materiał (wraz z fotografiami i in.) znajduje się pod adresem:

<http://supernowosci24.pl/fundusze-europejskie-wzbogacaja-polsko-slowackie-pogranicze/>

Artykuł powstał jako efekt wizyty studyjnej dla dziennikarzy promującej rezultaty wdrażania Programu Interreg Polska-Słowacja 2014-2020 zorganizowanej w listopadzie 2019 r. w ramach projektu „Wspólnie wzbogacamy polsko-słowackie pogranicze” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020

Odkrywamy Słowację

Dla wielu z nas Słowacja pozostaje nieodkrytym krajem. Chociaż mieszkamy tak blisko tej malowniczej krainy, to wolimy na wakacje wyjechać w odległe zakątki. Czasem warto docenić to, co jest na wyciągnięcie ręki i udać się chociaż na jednodniowy pobyt u naszych południowych sąsiadów.

W dniach 15-17 listopada w ramach projektu „Wspólnie wzbogacamy polsko-słowackie pogranicze” został zorganizowany study press dla dziennikarzy, którego głównym celem była promocja oraz prezentacja efektów projektów realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-APL-SK 2014 – 2020.

Bardejów – turystyczna perełka

W pierwszym dniu wizyty studyjnej na Słowacji dziennikarze wybrali się do malowniczego miasteczka Bardejów, które wpisane jest od 2000 roku na listę światowego dziedzictwa UNESCO. W Domu Polsko-Słowackim dziennikarzom zaprezentowano projekt „Wędrowanie bez plecaka”, którego partnerem wiodącym było Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska. Projekt zakłada stworzenie produktu turystycznego, którego głównym celem było nawiązanie współpracy kilku obiektów hotelarskich, które tworzą szlak w formie pętli obejmującej pogranicze. Turyści mają możliwość wyruszyć z pierwszego obiektu zostawiając w nim swoje bagaże, a właściciel zobowiązany jest do jego przewiezienia do kolejnego obiektu. To wygodny sposób, aby turyści mogli poznać atrakcje przyrodnicze i kulturowe pogranicza. W Domu Polsko-Słowackim można przenocować, przygotowane są pokoje hotelowe dla gości z przepięknym widokiem na rynek.

W piwnicach urządzono „Komnaty strachu”, gdzie każdy może przekonać się na własnej skórze czym jest strach. Bardejów zachwyca zabytkowym rynkiem. Otoczony jest 46 jednopiętrowymi kolorowymi kamienicami. Na Placu Ratuszowym znajduje się Bazylika Mniejsza św. Idziego z dzwonnica. Zabytek wpisany jest na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO. Wewnątrz kościoła zachowało się jedenaście późnogotyckich ołtarzy skrzydłowych z lat 1460–1520. Z wieży kościoła roztacza się niezwykła panorama na miasteczko. Zaś sama wieża należy do najstarszych na Słowacji i ma 76 metrów wysokości. W centralnej części placu znajduje się gotycko-renesansowy budynek dawnego ratusza, pochodzący z XVI wieku. Obecnie mieszczą się w nim Muzeum Szaryskie i Muzeum Historii Bardejowa. Zabytkowy rynek nawiązuje do mini projektu „Szlakiem obiektów UNESCO na pograniczu polsko-słowackim”, który był realizowany przez Województwo Podkarpackie we współpracy z Regionalną Agencją Rozwoju Regionalnego w Świdniku. W ramach projektu utworzono szlak w oparciu o 15 obiektów wraz z miejscami wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO zlokalizowanymi na obszarze pogranicza.

Zabytkowa Lewocza i gotycki kościół św. Jakuba

Drugiego dnia dziennikarze kontynuowali trasę szlakiem obiektów UNESCO, poznali dawną stolicę Spiszu – Lewocze, zwiedzając m.in... Kościół św. Jakuba w którym znajduje się osiemnaście gotyckich i renesansowych ołtarzy, w tym ołtarz św. Jakuba Apostoła, który jest największym ołtarzem gotyckim na świecie. Powstał on w pracowni Mistrza Pawła z Lewoczy i prawdopodobnie on sam jest jego autorem. Pośrodku ołtarza znajduje się wysoka rzeźba Najświętszej Marii Panny, trzymającej na lewej ręce małego Jezusa, zaś w prawej dźwierży berło. Unoszący się nad jej głową aniołowie zakładają koronę. Po prawej stronie Madonny znajduje się figura św. Jakuba (patrona kościoła), po lewej zaś Jana Ewangelisty, który wskazuje kielich, symbolizujący Eucharystię. W nastawie ołtarzowej (predelli) można podziwiać Ostatnią Wieczerzę z Jezusem w centrum, naprzeciw którego siedzi Judasz z sakiewką pieniędzy przerzuconą przez ramię. Drugi z apostołów, umiejscowiony po prawicy Chrystusa jako jedyny ma na głowie czapkę, charakterystyczną dla rzemieślników pracujących w drewnie z XVI w. stąd podejrzenia, że jego twarz przedstawia autoportret samego Mistrza Pawła. Świątynia robi wrażenie, misternie wykonane zdobienia skłaniają do namysłu, zachwycają swoim pięknem i budzą podziw do ich twórców.

Kościół szczęśliwie przetrwał dwa pożary miasta w XVI wieku, również reformacja nie wyrządziła poważniejszych szkód w jego wnętrzu (przez ponad 100 lat świątynią zarządzali ewangelicy). W latach 1706-1710 wspólnie gospodarzyły nim oba wyznania, a od 1710 r. do dnia dzisiejszego niezmiennie katolicy. W XVIII wieku wielki pożar Lewoczy przeniknął trzema południowymi wejściami do środka, ale nie spowodował większych szkód. Po tym wydarzeniu postanowiono jednak zamurować wejścia do kościoła, z wyjątkiem jednego, którym obecnie wchodzi się do środka.

Mariańska Hora – najważniejsze miejsce pielgrzymkowe Słowacji

Dziennikarzom uczestniczącym w wizycie zaprezentowano również działania inwestycyjne zrealizowane w obiektach na szlaku m.in.. w Mariańskiej Górze (Mariańska Hora w Lewoczy). To najstarsze i najważniejsze miejsce pielgrzymkowe na Słowacji. Najważniejszym wydarzeniem w wielowiekowej historii sanktuarium była pielgrzymka Jana Pawła II w dniu 3 lipca 1995 r. Na południowym stoku Mariańskiej Góry, wśród rozległych łąk, papież odprawił mszę św. w której uczestniczyło 650 tys. pielgrzymów.

Odkrywamy Słowację (c.d.)

Majestatyczne ruiny zamku w Spiskim Hradzie

Następnie uczestnicy objazdu mogli zobaczyć zamek Spiski Hrad, wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Zamek z przełomu XI i XII wieku jest zaliczany do największych tego typu w środkowej Europie. W odbudowanej części mieści się niewielkie muzeum, a na terenie w dalszym ciągu trwają prace konserwatorskie. Początkowo zamek pełnił funkcję twierdzy granicznej. Po przebudowie w XV wieku przez nowego właściciela Stefana Zapolya, który chciał stworzyć na zamku reprezentacyjną siedzibę szlachecką wybudowano pałac, salę rycerską oraz kaplicę. Zamek był siedzibą żupanów spiskich z rodu Turzonów, następnie Zapolya, a na koniec we władanie objął go ród Csaky, którzy wykonali ostatnie prace budowlane na górnym zamku. Po pożarze w 1780 r. zamek z czasem zamienił się w ruiny. Całkowitemu zniszczeniu zapobiegli konserwatorzy zabytków.

„Słowacki Watykan” – czyli Spiska Kapituła i cerkiew św. Mikołaja w Bodruzalu

Dziennikarze zwiedzili również Spiską Kapitułę, siedzibę biskupów, nazywaną „słowackim Watykanem”. Niegdyś samodzielne miasteczko warowne, obecnie dzielnica miasta Spiskie Podhradzie oraz grekokatolicką cerkiew św. Mikołaja, wybudowaną w 1658r. w Bodruzalu. To łemkowska cerkiew, składająca się z trzech pomieszczeń: nawy, prezbiterium i babińca, co akcentuje zróżnicowana wysokość cebulastych, pękatych wieżyczek. Kilukrotnie odnawiana i rekonstruowana. W środku cerkwi znajduje się kompletne wyposażenie cerkiewne. Na północnej ścianie zachowała się polichromia ukazująca Ukrzyżowanie i Sąd Ostateczny. Między prezbiterium a nawą znajduje się kompletny ikonostas z 1794 roku.

Lutina – świątynie pogranicza w miniaturze

Jednym z punktów objazdu studyjnego była bazylika i sanktuarium Najświętszej Marii Panny w Lutinie, gdzie dokonano prezentacji transgranicznego projektu „Szlak Maryjny (Światło ze Wschodu)”, w którym uczestniczyło 13 partnerów z Polski i Słowacji, w tym 8 inwestycyjnych. Dzięki realizacji tego projektu powstał m.in. mini skansen drewnianych świątyni pogranicza (wykonany w skali 1:10).

„Szlakiem Kultury Wołoskiej”

Trzeciego dnia dziennikarzom zaprojektowano projekt „Szlak Kultury Wołoskiej”, który prowadzi przez całe polskie Karpaty (rozpoczyna się w Beskidzie Śląskim w Ustroniu, a kończy w Ustrzykach Górnych w Bieszczadach). Głównymi działaniami realizowanymi przez Województwo Podkarpackie w ramach projektu było m.in. organizacja „Redyku Karpackiego na pasterskim szlaku”, zorganizowanie seminarium poświęconego zagadnieniom tradycji wołoskich oraz Festiwalu Filmów Karpackich. Dziennikarze spotkali się w Wisłoku Wielkim w gminie Komańcza z gospodarzami „Chaty nad Wisłokiem” przy której postawiono w ramach projektu jedną z symbolicznych bram karpackich. Chata to oryginalna chyża łemkowska. Jej właścicielami są Monika i Piotr Sztukowscy, którzy postanowili popadająca w ruinę chyżę odremontować. Teraz to miejsce idealne dla osób poszukujących spokoju z dala od zgiełku zatłoczonych ulic. Monika i Piotr pochodzą z miast. Krok po kroku uczyli się życia na wsi. Zaczęli uprawiać warzywa i zioła. Założyli spółdzielnię socjalną „Nad Wisłokiem”. To przedsiębiorstwo społeczne, które zajmuje się obsługą bazy noclegowej, organizacją warsztatów i szkoleń oraz prowadzi działalność gastronomiczną. Do współpracy zaprosili osoby mieszkające we wsi, które przez wiele lat były wykluczone i nie podejmowały pracy. Teraz wspólnie z Sztukowskimi przygotowują regionalne wyroby, przetwory, mąki, zbierają zioła oraz prowadzą pasiekę. Gospodarze opowiedzieli uczestnikom objazdu o tradycjach pasterskich, kultywowaniu tradycji wołoskiej i potrzebie realizacji tego typu projektów. Czekał też na nich wspaniały poczęstunek w postaci proziaków, aromatycznych herbat, serów kozich i ciast. A wszystko przygotowane ze swoich naturalnych produktów.

Granica, która łączy!

Przedostatnim punktem objazdu studyjnego była miejscowość Prełuki i możliwość przekroczenia granicy między Karpatami Wschodnimi a Karpatami Zachodnimi. Za sprawą mikroprojektu, realizowanego przez Urząd Marszałkowski pn. „W sercu Karpat, granica, która łączy”, w ramach którego powstało 9 tablic informacyjnych (3 z informacją w języku słowackim, 6 w języku polskim), na których zostały zamontowane cyfrowe ramki, w których można zrobić zdjęcia z obszaru przebiegu granicy między Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi. Obok tablicy, w skrzynce przypominającej tę na listy zostały umieszczone pamiątkowe księgi, w których podróżujący mogą dokonać wpisu. Dzięki takim drobnym działaniom ta granica stała się kolejną atrakcją turystyczną pogranicza.

Dominika Czerwińska i Emilia Wituszyńska

Pełny materiał (wraz z fotografiami i in.) znajduje się pod adresem:

https://tygodniksanocki.pl/2019/12/02/odkrywamy-slowacje/?fbclid=IwAR1h8stc899yBDsLguvHpktq_wCDjXH-knCcOL51LQVcgcuNAtpqP6gbYI